

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-277-7-122>

SPECIFICS OF THE EDUCATIONAL PROCESS MANAGEMENT ON THE BASIS OF A SYSTEMATIC APPROACH

СПЕЦИФІКА УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ НА ЗАСАДАХ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Kosheleva N. G.

*Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.),
Associate Professor at the Department
of Psychology
Horlivka Institute for Foreign Languages
of the State Higher Educational
Establishment «Donbas State Pedagogical
University»
Dnipro, Ukraine*

Кошелева Н. Г.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»
м. Дніпро, Україна*

Актуальність звертання до здобутків системного підходу при вивченні питання управління сучасним навчальним процесом обумовлена тими викликами, перед якими постала сучасна система освіти. Перехід на дистанційну і змішану форми навчання, вплив пандемії, збройна агресія проти України, життя і навчання в умовах війни, нестабільні умови здійснення навчального процесу, географічна розпорошеність викладачів та здобувачів освіти тощо – усе це значною мірою негативно впливає на перебіг та результати навчального процесу. Тому саме системний підхід може стати тим міцним фундаментом, на якому стає можливою побудова повноцінного, продуманого і якісного навчального процесу.

Традиції системного світогляду були закладені в працях В. Вернадського, Л. Виготського, П. Флоренського. Велика увага приділяється теорії системного підходу в наукових працях таких учених-педагогів, як В. Афанасьєв, В. Беспалько, І. Блауберг, Л. Зоріна, С. Маркова, В. Садовський, В. Сластьонін, Е. Юдін та ін. Існують різні підходи до розуміння цілісного педагогічного процесу (Ю. К. Бабанський, М. О. Данилов, В. С. Льїн, В. М. Коротов, В. В. Краєвський, Б. Т. Лихачов та ін.), що пояснюється його складністю. Водночас дослідники єдині в думці, що розкрити сутність педагогічного процесу й виявити умови набуття ним властивостей цілісності можна тільки на основі методології системного підходу, основним поняттям якого

є система, що є виділеною на основі певних ознак упорядкованою множиною взаємопов'язаних елементів, які об'єднані загальною метою функціонування та єдності управління і виступають у взаємодії з середовищем як цілісне явище.

Основними ознаками системи є: наявність компонентів, які можна розглядати у відносній ізольованості, поза зв'язками з іншими процесами і явищами; наявність внутрішньої структури зв'язків між цими компонентами, а також їхніми підсистемами; наявність певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегральний результат; наявність у структурі системоутворюючих зв'язків, які об'єднують компоненти як блоки, частини в єдину систему; взаємозв'язок з іншими системами.

У педагогічній літературі й освітній практиці одним із провідних понять є поняття «педагогічна система», яке трактується науковцями по-різному. В. Беспалько визначає педагогічну систему як «сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого... педагогічного впливу на формування особистості із заданими якостями» і вважає, що її елементами є: учні; цілі, зміст і процеси виховання і навчання; вчителі, технічні засоби навчання та організаційні форми навчально-виховної роботи [2, с. 6–7]. В. Стрельников розглядає педагогічну (дидактичну) систему як сукупність взаємопов'язаних компонентів: мети, змісту, технологій, форм і засобів навчання, методів контролю і корекції результатів навчання, діяльності викладання й навчання, дидактичних принципів та умов, особливостей освітнього середовища [6, с. 18]. В. Безрукова вважає, що педагогічна система є цілісною єдністю всіх чинників, які сприяють досягненню поставлених цілей розвитку людини [1, с. 94]. Близькою до цього є точка зору дослідників В. Сластьоніна і В. Каширіна, які під педагогічною системою розуміють множину взаємопов'язаних структурних компонентів, об'єднаних загальною освітньою метою розвитку особистості, які функціонують у цілісному педагогічному процесі [5, с. 140]. Останнє визначення, на нашу думку, є найбільш узагальнюючим та універсальним.

Навчальний процес варто розглядати як систему. І.О. Зимня визначає термін «навчання» як цілеспрямоване послідовне передання (трансляцію) суспільно-історичного, соціокультурного досвіду іншій людині (людям) у спеціально організованих умовах сім'ї, школи, ВНЗ, суспільства [3, с. 118]. Навчання містить дві складові: викладання як діяльність викладача щодо передачі соціокультурного досвіду учням

та учіння як діяльність учнів щодо його засвоєння. Якщо ми проаналізуємо зміст діяльності викладача та учнів у процесі навчання, то побачимо кореляцію їхніх складників (табл. 1).

Таблиця 1

Зміст діяльності викладача та учнів у процесі навчання

У процесі навчання педагог здійснює:	У процесі навчання учень здійснює:
– визначення цілей навчальної роботи;	– усвідомлення цілей і задач навчання;
– формування потреб учнів щодо оволодіння матеріалом, який вивчається;	– розвиток і поглиблення потреб і мотивів навчально-пізнавальної діяльності;
– визначення змісту матеріалу , який підлягає засвоєнню учнями;	– осмислення теми нового матеріалу і основних питань , що підлягають засвоєнню;
– організація навчально-пізнавальної діяльності щодо оволодіння матеріалом, який вивчається;	– сприймання, осмислення і запам'ятовування навчального матеріалу;
– надання навчальній діяльності школярів емоційно-позитивного характеру ;	– застосування знань на практиці і наступне повторення ;
– регулювання і контроль навчальної діяльності школярів;	– прояв емоційного ставлення і вольових зусиль в навчально-пізнавальній діяльності;
– оцінювання результатів діяльності учнів.	– самоконтроль і здійснення коректив у навчально-пізнавальній діяльності;
	– самооцінка результатів власної навчально-пізнавальної діяльності.

Для того щоб забезпечити таку кореляцію, слід застосувати до управління навчальним процесом системний підхід. Педагогічна система є складною, багаторівневою, поділяється на дві підсистеми: керуючу (викладач) та керовану (здобувач освіти). Ці підсистеми активно взаємодіють, і така взаємодія має відбуватися на всіх етапах навчального процесу. Тому для проектування навчального процесу як системи варто визначити основні блоки управління ним та його складники. Складниками є цілі, зміст, методи, форми, засоби навчання та контролю, учасники та умови освітнього процесу. Блоки

передбачають постановку освітніх цілей та розробку дидактичного проекту, реалізацію проекту навчання, контроль і корекцію його результатів [4, с. 22]. Зміст кожного з блоків управління подано на рис. 1.

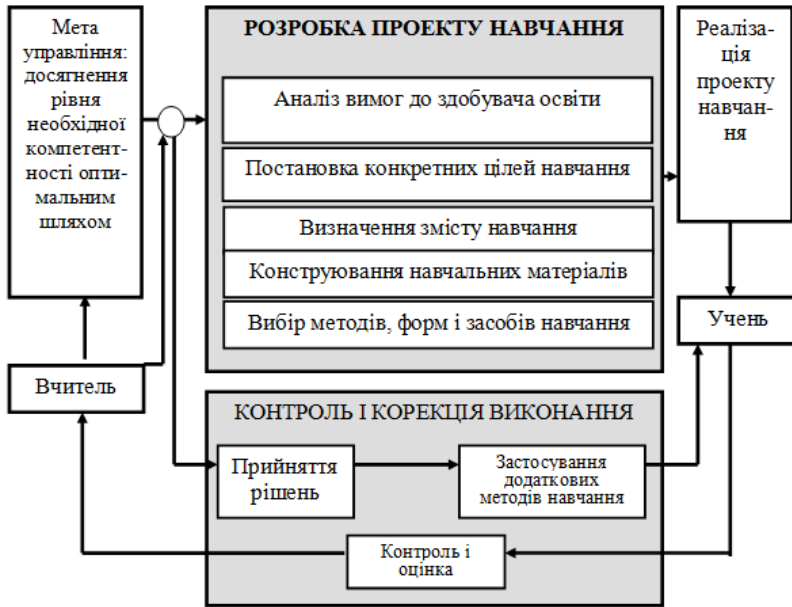

Рис. 1. Схема управління процесом навчання

Викладач ставить перед собою управлінську мету: побудувати навчальний процес таким чином, щоб він забезпечив досягнення необхідних дидактичних цілей. Виходячи з цього, розробляється дидактичний проект: визначаються цілі навчання, добирається відповідний до них зміст, конструюються навчальні матеріали, обираються способи навчання. На наступному етапі проект реалізується (проводяться навчальні заняття). На етапі контролю досягнуті здобувачами освіти результати порівнюються з вихідними дидактичними цілями, на підставі чого приймається рішення про необхідність застосування додаткових способів навчання або ж про постановку нових дидактичних цілей. На кожному з цих етапів управління навчальним процесом, пов'язаних між собою, що наочно видно з наведеної схеми, викладач має вміти якісно виконувати

навчальну та методичну діяльність. Важливо також весь час пам'ятати про взаємозв'язок усіх блоків управління навчальним процесом і забезпечувати його, проектуючи кожен етап як складову системи.

Таким чином, управління навчальним процесом об'єднує викладача та здобувача освіти в єдину систему взаємопов'язаної, цілеспрямованої, усвідомленої діяльності. При цьому викладач керує процесом навчання, а здобувач освіти реагує на педагогічні впливи.

Література:

1. Безрукова В. С. Педагогика. Проективная педагогика : учебник для инд.-пед. техникумов. Екатеринбург : Деловая книга, 1999.
2. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. М. : Педагогика, 1989. 192 с.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. пособ. Ростов н/Д. : Феникс, 1997. 480 с.
4. Коваленко О. Е., Брюханова Н. О., Корольова Н. В., Шматков С. В. Методика професійного навчання : навч. посіб. Харків : ВПП «Контраст», 2008. 488 с.
5. Сластенин В. А. Психология и педагогика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. М. : Академия, 2001. 480 с.
6. Стрельніков В. Ю. Теоретичні засади проектування професійно орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки : автореф. дис.д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 44 с.